

Кінаш Л. Я.,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОЛІРНИМ КОМПОНЕНТОМ

У статті розглядаються особливості семантики фразеологізмів із колірним компонентом «жовтий», «червоний», «синій», «чорний», досліджуються сталі звороти *as...as* та типові асоціації з ними, виділяються семантичні групи фразеологізмів із колірним компонентом.

Ключові слова: фразеологізм, семантична група, асоціативний зв'язок, колірний компонент.

В статье рассматриваются особенности семантики английских фразеологических единиц с желтым, красным, синим, чёрным цветом, исследуются устойчивые словосочетания *as...as*, типичные ассоциации, выделяются семантические группы фразеологических единиц с цветовой компонентом.

Ключевые слова: фразеологическая единица, семантическая группа, ассоциативная связь, цветовой компонент.

The semantic peculiarities of English idioms containing yellow, red, blue, black color are examined, common associative links in similies as...as are investigated, semantic groups of idioms are established.

Key words: idiom, semantic group, associative link, color component.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над розкриттям фразеологічного багатства англійської мови працювали і продовжують працювати багато вчених-мовознавців, які зробили значний внесок у розв'язання цієї проблеми. Існує низка досліджень лексики на позначення кольору у психолінгвістичному (Василевич А.П.), етимологічному (Горюх С.І., Малішок Л.К), стилістичному (Алімпієва Р.В), порівняльно-історичному (Бахліна Н.Б), структурному (Брагіна А.А., Мокієнко І.В) аспектах. До плеяди науковців, що займалися колористикою як перекладознавчою проблемою, відтворенням словесного образу у перекладі займалися дослідники Зорівчак Р.П., Чердніченко О.І., Ковальська І.В, Трибуханчик А.М. та багато інших, які розглядали фразеологізми з компонентом кольору в плані англо-українського зіставлення.

Постановка проблеми. У статті здійснено спробу розкрити семантичні особливості англійських фразеологічних одиниць із колірним компонентом, які є складними, багатограними та потребують подальшого висвітлення.

Спроби віднайти рішення поставленої нами проблеми знаходимо у працях низки вітчизняних і зарубіжних дослідників, які розглядали лінгвістичні та екстралінгвістичні значення кольору з урахуванням мовної та культурної специфіки, релігії, історичного досвіду народу, тощо.

Метою даної статті є розкриття особливостей семантики фразеологізмів із колірним компонентом «жовтий», «червоний», «синій», «чорний» з метою виявити вплив колірного компоненту на їхнє значення; дослідження сталих зворотів *as...as* та типових асоціацій з ними; виділення семантичних груп фразеологізмів з цими кольорами. Матеріалом дослідження слугувала картотека фразеологізмів з колірним компонентом, відібраних методом суцільної вибірки з фразеологічних словників англійської та української мови [5; 6], що забезпечує достовірність результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу. Світ кольору представлений в англійській мові широким спектром лексичних одиниць, які інтерпретують інформацію, що надходить по зоровому каналу зв'язку – від елементарних колірних відчуттів до складних багатограних понять кольору [1, с. 152]. Ці лексичні одиниці складають певну концептуальну систему та відіграють важливу роль у створенні художньої образності – основного засобу відтворення дійсності [2, с. 36].

Цікавість дослідників до фразеологічних одиниць із компонентом кольору та колоративних композит, їхньої семантики, структури та способів відтворення є цілком виправданим, оскільки є результатом складної взаємодії реальної дійсності з багатим спектром колірних сигналів та психофізіологічними особливостями сприйняття колористики людиною [3, с. 7].

Метою нашого дослідження є аналіз фразеологічних одиниць сучасної англійської мови на позначення первинних кольорів, зокрема червоного, жовтого та синього, які не можна створити змішуванням інших. Суміш вищезазначених кольорів дозволить нам отримати чорний, тому ми поставили собі за мету дослідити і цей колір.

У компаративних зворотах типу *'as ... as'* чорний колір асоціюється з сажею, вугіллям, чорнилом (*as black as a coal/ soot/ sloe/ ink*), непроглядною темрявою, нічю, п'ятною, сутінками (*as black as night/ hell/ pitch/ dusk/ midnight without a moon*), камінням, мінералами чорного кольору, а саме, агатом, чорним бурштином (*as black as jet*), похмурістю, смутком (*as black as sin/ thunder/ thundercloud*) чи нещастям, відчаєм, розпачем (*black as despair/ sorrow*). В.Шекспір був майстром творення таких порівняльних конструкцій, зокрема у трагедії «Гамлет» натрапляємо на порівняння *black as ink/ ebony/ jet*, які збагатили лексичний запас англійської мови, набули широкого використання, що призвело до утворення колоративних композит *ink/ pitch/ pit/ coal black, etc.* Низка авторських порівнянь потребує подальшого дослідження, для прикладу, *'black as black'* (Yeats W.), *'blacker than coal'* (Holy Bible), у яких значення кольору розкривається за допомогою самого ж кольору або його насиченості.

Негативні, чорні думки, лжесвідчення, траур теж пов'язуються з цим кольором. Підтвердження даного факту можна знайти у порівняльних конструкціях *'as black as a manic's depressive thoughts/ an honest politician's prospects/ perjury/ coffins/ a funeral procession'*, тощо. Цікавими з лінгвістичної точки зору є порівняння з

тваринами/людьми або частинами їхнього тіла, наприклад: *black as a black poodle's nose/ a billy goat's belly/ a heavy smoker's lungs/ the inside of a cat/ a stack of black cats*), предметами домашнього вжитку (*as black as a skillet/ the ace of spades*), безоднею, підземеллям, в'язницею (*as black as an abyss/ caverns/ bottomless water/ a subway tunnel*). Чорний колір викликає асоціації з нечистою силою, дияволом, пеклом (*as black as hell/ devil's heart/ devil's hind foot*), тому саме порівняння з нечистою знаходимо у прислів'ях *'The devil is not so black as he is painted'* (*Не такий страшний чорт, як його малюють*), *'To paint the devil blacker than he is'* (*Згущувати фарби*). Дуже часто у таких зворотах семантичним ядром виступає найменування птахів чорного кольору – ворони чи ворона, які простежуються в обох мовах (*black as a crow/raven/a crow's/raven's wing*).

Чорний колір може вживатися і в опозиції «чорне – біле», «позитивне – негативне» [4, с. 36], наприклад, *in black and white – чорним по білому, to swear/prove black is white – називати чорне білим*, свідомо говорити неправду. Чорний колір як компонент негативної оцінки зустрічаємо і у низці приказок та прислів'ях *'Two black do not make a white'* – *чужий гріх свого не спокутує; 'Black will take no other hue'* – *не pomoже мертво му кадило, а вороні – мило*. Лише у фразеологізмах *'to be in the black'* – *вести справу з прибутком, бути платоспроможним*, на відміну від *'be in the red'* – *бути в боргах*, *'to go into black'* – *ставати рентабельним, прибутковим*, *'the new black'* – *новинка, щось популярне/ модне*, чорний колір вживається для вираження позитивної оцінки.

Отже, беручи до уваги основні значення фразеологізмів з колірним компонентом 'чорний', можна виокремити наступні семантичні групи: 1) меланхолію, хандру, нудьгу, поганий настрій (*the black dog – нудьга, the black dog in one's back – нудитися, to look at the black side of things – дивитися песимістично, to be in a black mood – бути в поганому настрої*); 2) щось зловісне/незвідане, пов'язане з темними силами (*black magic/art(s) – чорна магія, beyond the black stump – по ту сторону, a black hole – чорна діра*), тощо; 3) немилість, опалу (*a black list – чорний список/ перелік неспроможних боржників, to be in one's black book – потрапити в опалу*); 4) негативну характеристику особи (*black as one is painted – зображати когось у чорному світлі, to paint a black picture – обливати когось брудом, the pot calls the kettle black – не бачить сова, яка сама; насміялася верша з болота, to get/give a black mark beside one's name – чорна мітка, to have a black mark against smb – клеймувати, таврувати, a black sheep of the family – відщепенець, виродок*); 5) нанесення шкоди, тілесних, побутових ушкоджень (*to give/get a black eye – синяк під оком, to beat black and blue – побити до синяків, to black out – 1) тимчасова непритомність; 2) відсутність світла, знеструмлення*); 6) скрутне становище, безвихідь (*black as Newgate's knocker – глуха, непроглядна нітьма/безвихідна ситуація*); 7) різновиди злочинів та злочинців (*a blackleg – шулер, шахрай, a blackmailer – шантажист, вимагач, to blackwash – зводити наклеп*); 8) офіційно-діловий стиль (*a black-tie event – офіційна церемонія, подія, in black and white – у письмовій формі/чорне по білому, blacking out – викреслювання тексту цензором, редактором*); 9) спроби, намагання щось зробити (*to swear oneself blue in the face – до хрипоту, to talk till/until one is black/blue in the face – до посиніння, до знемоги*); 10) обман, неправда (*to swear black is white, to swear black and blue – запевняти, що чорне – це біле*).

Відібрані нами фразеологічні одиниці англійської мови, які містять 'чорний' колір у своєму складі дозволили зробити висновок про те, що вони здебільшого вживаються для вираження фінансового чи емоційного стану, характеристики дії чи особи.

Численні приклади конструкції 'as red as' свідчать про те, що червоний колір найчастіше викликає асоціації, пов'язані із почервонінням, зашарінням, вкриттям рум'янцем – *as red as a poppy(seed) – червоний як маків цвіт, as red as a cherry/rose – кров з молоком, as red as blood/ spilt blood/ wound – червоний наче кров/ рана, що кровоточить, as red as a beet(root)/ lobster/ turkey-cock – червоний як буряк/ рак/ індик*. Натрапляємо і на стійкі порівняння типу *as red as robin's breast/ a rooster's comb/ a strong man's heart*, які асоціюються з частинами тіла тварини/людини. Інколи червоний колір порівнюється з вогнем, пекельним вогнем/пеклом, наприклад, *as red as fire/hell, etc.*

Основні ідіоматичні значення фразеологізмів з колірним компонентом 'red' можна згрупувати у семантичні групи за такими ознаками: 1) фінансова скрута, неплатоспроможність (*not a red cent – немає і мідного шеляга, to be in the red – заборгувати гроші, red ink – борг*); 2) бюрократизм, тяганина, канцелярський формалізм (*a red tape – канцелярська тяганина, a red tapist – бюрократ, канцелярський пацюк, to cut through red tape – долати бюрократичну тяганину*); 3) святковість, урочистість (*a red carpet – урочиста зустріч, to roll out a red carpet – розстелити червоний килим, to give smb the red-carpet treatment/welcome – влаштувати комусь урочистий прийом, a red-letter day – святковий/пам'ятний день, позначений червоними літерами у календарі, to cut the red tape – розрізати червону стрічку на урочистостях*); 4) емоційний стан людини: прояви гніву, роздратування, люті чи збентеження (*red-hot anger – сильний гнів, like a red rag to a bull – драгувати (як червоний колір для бика), to see red/the red mist – шаленіти, приходити до сказу, one's ears are red – вуха горять, to be red-hot – бути розпеченим/розлюченим до червоного, to go beet red/to go as red as a beet (AmE) – почервоніти як буряк від збентеження*); 5) кровопролиття, злочин (*to catch smb red-handed – спіймати когось на гарячому/на місці злочину із закривавленими руками, red-wat – закривавлений, обгарений кров'ю*); 6) небезпека, попередження про небезпеку (*to be/go on red alert to – бути готовим зустрітися з небезпекою, to see the red light – відчувати наближення небезпеки*); 7) веселощі, розваги (*to paint the town red – веселитися, розважатися*); 8) хибний слід, відволікаючий маневр (*to follow a red herring – йти хибним слідом, a red herring across smb's path/track – збити когось зі сліду*); 9) заборона, червоне світло (*to give smb the red light – забороняти, the red light – сигнал небезпеки/червоне світло світлофора*); 10) негативна характеристика особи (*neither fish, flesh nor good red herring/fresh meat – ні риба, ні м'ясо/ні те, ні се*); 11) героїчний супротив (*the thin red line – супротив декількох сміливців*); 12) підтримка революційних/комуністичних поглядів, ідей (*red in tooth and claw – бути запеклим революціонером/комуністом*).

Таким чином, червоний колір в англійських фразеологізмах може означати фінансовий чи емоційний стан людини, характеристику дій, застереження, характеристику особи тощо.

Жовтий колір є складовою частиною порівняльної конструкції 'as yellow as' та викликає асоціації з предметами жовтого кольору, і саме цей колір допомагає створити яскраві зорові образи. Найчастіше жовтий колір асоціюється з дорогоцінними металами, зокрема, золотом (*as yellow as gold/ unburnished gold/ chrome*), тому колоративні композити *chrome/lemon yellow* часто вживаються для опису предметів яскраво-жовтого кольору. Найчисельнішими є конструкції, в яких жовтий колір асоціюється з тваринами або частинами їхнього тіла, наприклад: *as yellow as a crow's foot/a guinea/a kite's claw* та рослинами, збіжжям, налитими сонцем злаками (зерновими культурами) – *as yellow as a dandelion/ a marsh-marigold/ primrose; as yellow as corn/ ripe corn/ hay*. Порівняння з фруктами/овочами (*as yellow as lemon*), продуктами харчування (*as yellow as the yolk of eggs/ mustard/ butter*), небесними світилами – сонцем, місяцем чи їхнім промінням (*as yellow as the sun/full moon*) є характерними для англійської мови.

У фразеологізмах жовтий колір може вживатися для вираження пожовтіння від часу або віку, в'янення природи, наступаючої старості. Наприклад, 'a yellow leaf' означає 'старість', 'дряхлість', 'занепад сил'. Інколи жовтий колір вживається для вираження нездорового вигляду, поганого самопочуття (*to be/feel/look yellow about the gills*). Іншим значенням жовтого кольору є недосвідченість, незрілість, наприклад, фразеологізм 'a yellow belly' означає 'жовтороте пташеня'. За жовтим кольором закріпилася негативна конотація, зокрема значення зради, боягузтва, лякливості (*to turn yellow – злякатися, виявити малодушність, a yellow streak – боягузтво, зрадливість, to have a yellow belly – боятися, to be yellow-bellied/livered – бути боягузливим, to have a yellow streak down smb's back – мати нахил до боягузтва*). Цей колір притаманний фразеологізмам для характеристики нікчемної, підлої людини, боягуза (*a yellow dog – підла людина*) тощо. Жовтий колір набуває негативної семантики, коли мова йде про жовту пресу чи друковані видання (*a yellow press/journalism – жовта/бульварна преса, yellow rags/biographies – сенсаційні повідомлення*).

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що жовтий колір у фразеологізмах англійської мови вживається для вираження процесу дозрівання/достигання, старіння та для вираження негативних рис характеру людини, таких як боягузтва, підлості, нікчемності та заздрості.

На відміну від вищерозглянутих порівняльних конструкцій, стійкі порівняння 'as blue as' асоціюються, насамперед, з блакиттю неба (води) *as blue as the sky/ spring sky/ sea* чи небесами *as blue as heaven/ overhanging heaven*. Дуже близьким до української мови є порівняння 'as blue as corn-flowers/hyacinths', у якому блакить очей асоціюється з волошками чи гіацинтами синього забарвлення. Низка авторів ототожнюють цей колір з осінньою імлою (*as blue as autumn mist*), з трупом (*blue like a corpse*) чи носом п'янички (*blue as the nose that graduate drunkards wear*). Інколи блакитний колір викликає асоціацію з крилом сойки (*as blue as a jay bird's wing*), яйцем вільшанки/дрозда (*sky as blue as a robin's egg*) чи шиєю павича (*as blue as peacock's neck*). Зустрічаються випадки, коли цей колір порівнюється з меланхолією, смутком, журбою чи тугою, тому ці значення знаходимо і у фразеологізмах, наприклад, *to have the blues – мати поганий настрій, сумувати, to feel blue – почуватися пригніченим та багатьох інших*.

Фразеологічні одиниці із колірним компонентом 'blue' є достатньо чисельними в англійській мові, аналіз яких дозволив нам згрупувати їх у такі семантичні групи: 1) приналежність до аристократії, благородного роду (*to have blue blood in one's veins – мати аристократичне походження, a blue blood – аристократ, особа голубої крові*); 2) приналежність до робітничого класу (*a blue-collar worker – робітник*); 3) раптовість, неочікуваність (*like a bolt from/out of the blue – несподівана неприємність; як грім серед ясного неба, (to come) out of the blue/out of a clear blue sky – раптом, без застереження, неочікувано*); 4) зміна кольору обличчя від роздратування, холоду чи фізичного напруження (*to be blue in the face – посиніти від гніву, to get/turn blue – посиніти, робитися синім, to be blue with cold/to go blue – посиніти від холоду, to talk till/until one is blue/black in the face – говорити до посиніння/хрипоту*); 5) тілесні ушкодження (*black-and-blue – у синяках*); 6) уособлення (*a blue-eyed boy – нестунчик, улюбленець, the boys / men /gentlemen in blue – поліція, blue stocking – учена жінка, 'синя панчоха', true blue/ British/ Tory – справжній, безкомпромісний*); 7) відчуття смутку, депресії, поганого самопочуття (*blue/pale/green around the gills – мати нездоровий вигляд*); 8) крик, вереск, метушня (*to run/rush around like a blue-arsed fly – метушитися, to scream blue murder – кричати, верещати*); 9) нелегкий вибір (*between the devil and the deep blue sea – між двома вогнями*); 10) стан алкогольного сп'яніння (*to get screwed, blued, tattooed – напийтися, to burn with a low blue flame – напийтися до чортків*); 11) частотність виконуваної дії (*once in a blue moon – рідко*); 12) використання лайки, прокльонів у розмовній мові (*to cuss a blue streak – сипати прокльонами, Damn to blue blazes! – До дідька!*).

Таким чином, синій колір вживається у фразеологізмах для вираження походження, характеристики дій, емоційного стану людини тощо.

Вищевикладене дозволяє нам зробити висновок про те, що фразеологізми із колірним компонентом є часто вживаними у сучасній англійській мові, тому від їхнього правильного тлумачення залежить розуміння усного чи писемного мовлення. Проведений аналіз показав, що у порівняльних конструкціях 'as ... as' найчастіше колір асоціюється з предметами чи живими істотами того ж кольору, що і зображуваний ним предмет чи об'єкт. У цих конструкціях спільним є те, що у більшості випадків колір найчастіше асоціюється з дорогоцінними металами чи камінням, представниками тваринного чи рослинного світу, фруктами чи овочами, емоціями людини. Майже всі фразеологічні одиниці із колірним компонентом вживаються для вираження негативної характеристики людини, її недоліків, емоційних переживань. Негативна характеристика особи притаманна майже всім фразеологічним одиницям, що містять у своєму складі червоний, жовтий, синій чи чорний колір. Незначний відсоток фразеологізмів має позитивну конотацію, наприклад, для вираження святковості, урочистості, пам'ятного дня, веселощів, розваг типовим є червоний колір, для вираження платоспроможності – чорний.

Висновки. Вибірка фразеологізмів із компонентом кольору із фразеологічних словників англійської та української мови дозволила нам згрупувати їх у семантичні групи, найчисельнішими з яких є фразеологічні одиниці із червоним та синім кольором (12 семантичних груп), із чорним кольором (10 семантичних груп). До найменш чисельної групи відноситься жовтий колір (6 семантичних груп), якому притаманна переважно негативна конотація.

Лексико-граматичні розряди фразеологічних одиниць із колірним компонентом, їхня співвіднесеність із частинами мови, визначення лексико-граматичної природи стрижневого слова, визначення стильової приналежності, розкриття експресивних особливостей, функціональної ролі у контексті є серед напрямів подальшого наукового пошуку.

Література:

1. Башманівський О. Л. Лексико-семантичні особливості прикметника black в англійській мові / О. Л. Башманівський // Філологічні науки: Вісник Житомирського державного у-ту. – Вип. 59. – С. 151-153.
2. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. – Львів : ЛНУ, 1983. – 176 с.
3. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських текстів): автореф. дис... канд. філолог. наук: 10.02.16 – перекладознавство / І. В. Ковальська. – К., 2001. – 19 с.
4. Трибуханчик А. М. Фразеологія англійської мови: походження і функціонування / А. М. Трибуханчик. – Ніжин, 2012. – 130 с.
5. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Баранцев. – Київ : Знання, 2005. – 1056 с.
6. Collins Cobuild Dictionary of Idioms / Collins. – Н. : Collins Publishers, 1997. – 493 р.